

Алесь БАДАК: «Сур'ёзная літаратура павінна быць цікавай...»

Наш суразмоўнік — дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Алесь БАДАК. Пра тое, сустрэчы з якімі кнігамі чакаюць айчыннага чытача, у асноўным і пойдзе наша размова.

— Алесь Мікалаевіч, прайшла палова 2020 года. Якія найбольш яркія здабыткі ў выдавецтва «Мастацкая літаратура»?

— З самых рэзанансных кніг я назваў бы раман Андрэя Федарэнкі «Жэтон на метро» і кнігу Аляксандра Радзькова «Дискретны падход к набліжэнню жыцця», напісаную ў папулярным сёння жанры нон-фікшн. Андрэй Федарэнка не мае патрэбы ў рэкламе як вядомы празаік, адзін з найлепшых сучасных беларускіх празаікаў, а Аляксандр Міхайлавіч Радзькоў — як дзяржаўны дзеяч і вучоны. І я быў прыемна ўражаны, што ён цудоўна валодае мастацкім стылем. Не сакрэт, што калі людзі, далёкія ад пісьменніцкай прафесіі, бяруцца за напісанне ўспамінаў, то большасць з іх ці па ўласным жаданні, ці па настойлівай просьбе выдавецтва звяртаецца па дапамогу да прафесіяналаў, якія робяць літаратурную апрацоўку іх запісаў. Аляксандр Міхайлавіч належыць да тых аўтараў, якім памочнікі не патрэбны. І ў гэтым таксама каштоўнасць яго кнігі.

Але, зразумела, нашы здабыткі першага паўгоддзя не абмяжоўваюцца гэтымі двума творамі. Я б, напрыклад, раіў звярнуць яшчэ ўвагу на зборнік «Мы жылі ў буднях барацьбы». Гэта дзённікі беларускіх пісьменнікаў, напісаныя ў асноўным у гады Вялікай Айчыннай вайны, — вельмі своеасаблівы і праўдзівы дакумент часу, які не замяніць ніводны мастацкі твор. Ну а юным чытачам, думаю, павінна спадабацца наша новая серыя «Дванаццаць месяцаў». Гэта дванаццаць тамоў казак, як народных, так і аўтарскіх, як беларускіх пісьменнікаў, так і замежных. Прычым кожны том «прывязаны» да пэўнага месяца года і з'яўляецца своеасаблівым літаратурным календаром: усе казкі разбітыя на колькасць дзён таго ці іншага месяца.

— Сёння многія выдавецтвы не ўдзяляюць увагу спецыялізацыі. Што разыходзіцца з кнігі — тое і праектуюць з разлікам на розныя чытацкія густы. А вельмі часта — выключна з разлікам на фундатараў ці ўвогуле фундацыю кнігі. Вы спрабуеце захаваць спецыялізацыю «Мастацкай літаратуры»? І ў чым яна ўвогуле заключаецца?

— Мы жывём у час, калі кніжны рынак ставіць кожнае выдавецтва ў вельмі жорсткія ўмовы выжывання. І, зразумела, гэта датычыцца не толькі Беларусі. Я ўважліва сачу за тым, як развіваецца кнігавыдавецкая справа ў Расіі. Не вытрымала канкурэнцыі і пакінула кніжны рынак найстарэйшае выдавецтва «Советский писатель», вельмі сур'ёзны крызіс перажыла славетная «Художественная литература», заснаваная па ініцыятыве Максіма Горкага. Не стала створанага ўжо ў постсавецкі час і ў пачатку свайго дзейнасці найбуйнейшага расійскага выдавецтва «Вагрус». Пералік гэты можна доўжыць. З іншага боку, выдавецтвы, што арыентуюцца на масавага і вельмі часта не самага патрабавальнага чытача, для якога кніга — сродак адпачынку і не больш за тое, заўсёды больш упэўнена адчуваюць

Фота Кастуся ДРЮБАВА

сябе на кніжным рынку, таму што яны з'яўляюцца стваральнікамі так званага кніжнага канвеера: кніга хутка пішацца (а хутка таму, што па пэўных стандартах), хутка выдаецца, хутка чытаецца і, як правіла, гэтак жа хутка забываецца і, можа, нават выкідаецца, вызваляючы месца для наступнага «бестселера». Яна не мае ніякай мастацкай каштоўнасці, у адрозненне ад літаратуры сур'ёзнай, якая вельмі часта і пішацца пакутліва, і выдаецца яе не адзін дзень рыхтуе, і чытач яе асілівае не за тыдзень і нават не за месяц, бо яна патрабуе ўдумлівага чытання. У такіх кнігах сёння меншая чытацкая аўдыторыя, але роля іх у грамадстве была, ёсць і будзе вельмі вялікая. І не трэба баяцца слова «меншая». Пагадзіцеся, на свеце жыве вельмі шмат людзей, якія ніколі не бралі ў рукі Біблію, але на якіх яна таксама аказала вялікі ўплыў, бо Слова ўздзейнічае на нас і праз вусны, і праз сэрцы іншых людзей.

Таму для нас вельмі важна і ў сённяшніх умовах захаваць прыярытэты, вызначаныя нашымі папярэднікамі, тымі, хто стаяў каля вытокаў стварэння выдавецтва: найперш выпуск высакаякасных твораў нашых сучаснікаў і перавыданне найлепшых узораў класічнай літаратуры. Пры гэтым наша задача — даказаць пэўнай катэгорыі чытачоў, што і сур'ёзная літаратура таксама можа быць цікавай і нават захапляльнай. Праўда, часам трэба і некаторым аўтарам даказваць, што сур'ёзная літаратура павінна быць цікавай, а значыць, запатрабаванай.

Ну і, вядома, вялікую падтрымку нам аказвае дзяржава — і ў перавыданні класікі, і ў выданні твораў маладых аўтараў, для якіх вельмі важна, каб іх кнігі каштавалі не вельмі дорага.

— А ці задаволены вы асабіста партфелем выдавецтва? Ці чакаеце ад пэўных аўтараў, што яны як найхутчэй дапішуць той ці іншы твор і прыносяць менавіта ў «Мастацкую літаратуру»? Не атрымліваецца так, што «новы Караткевіч» стаіць у чарзе да выдання?

— Караткевіч пісаў тады, калі быў залаты час літаратуры — і не толькі беларускай. У нас вольна жыць рукапіс кнігі ўспамінаў Вячаслава Рагойшы, дзе ён, між іншым, згадвае, як на «чорным» рынку часопіс «Маладосць» з караткевічэйскім «Чорным замкам Аляксандрам» прадаваўся за 50 рублёў. Гэта было ў 1979 годзе. Тады па падпісцы ці ў

розніцу нумар «Маладосці» каштаваў капеек 50, здаецца, так? На такога Караткевіча, мяркую, спадзявацца пакуль што рана. І справа не толькі ў тым, што тады быў чытацкі голад на добрую літаратуру. Справа яшчэ і ў тым, што, з аднаго боку, сваімі творамі Караткевіч уплываў на час, у якім жыў (пад часам я, зразумела, маю на ўвазе найперш грамадства), а з іншага боку, час таксама ўплываў на яго, уносячы, узвышаючы не толькі за вялікі талент, але і за тое, што ён быў першы, хто перад беларускім чытачом шырока расчыніў дзверы ў дзівосную, загадкавую, рамантычную айчынную гісторыю. Гэта таксама як першымі былі нашы выдатныя пісьменнікі Мележ, Быкаў — кожны са сваёй тэмай. Гэта не значыць, што іх наступнікі менш таленавітыя, але час заўсёды больш за ўсё любіць і ўзносіць першых і дае ім нейкую каласальную творчую энергію, якая таксама дапамагае ім ствараць непаўторныя творы. І каб прыцягнуць да сябе ўвагу шырокай колаў грамадства, сёння пісьменнікі таксама павінны знайсці тэму, дзе ён можа быць першапраходцам. Ці ёсць сёння такая тэма, я не ведаю. Але, канешне, ёсць аўтары, новых рукапісаў ад якіх заўсёды чакаеш з нецярпеннем. Паглядзіце, што ў нас выдаецца, і зразумееце, пра каго ідзе размова. Што да таго, ці задаволены я партфелем выдавецтва... Задаволенасць — не самы лепшы памочнік у рабоце. Кніжны рынак вельмі зменлівы, і каб у гэтай бурнай раце часу не быць трэскавай, якую можа ў любы момант выкінуць на бераг, увесь час патрэбны новыя ідэі.

— Апошнім часам «Мастацкая літаратура» заснавала цэлы шэраг серыі. Наколькі гэта прадукцыйны варыянт развіцця? Якія серыі сябе апраўдалі?

— На добрых, арыгінальных серыях у многім і трымаецца кніжны рынак. Напрыклад, часта можна пачуць, што сёння не час паэзіі. А мы вольна некалькі гадоў таму прыдумалі серыю «100 вершаў», і яна не залежваецца на складзе. Гэта наш сумесны праект з Нацыянальным мастацкім музеем, дзякуючы якому мы маем магчымасць змяшчаць пад адной вокладкай і найлепшыя вершы нашых класікаў, і рэпрадукцыі карцін нашых выдатных мастакоў. А цяпер вольна задумалі серыю «Час паэзіі», у якой будзем выдаваць як творы нашых жывых у прамым значэнні гэтага слова класікаў, якія і сёння, дзякуй богу, актыўна працуюць у літаратуры,

так і маладзейшых паэтаў, без якіх ужо нельга ўявіць сучасную беларускую паэзію. Адкрыем жа серыю выбранымі вершамі Анатоля Сыса. Наступныя, відаць, будуць кнігі Расісы Баравіковай і Леаніда Дранько-Майсюка.

Калі казаць пра прозу, то карыстаецца попытам «Бібліятэка выбраных твораў», у якую ўваходзіць проза малых формаў: апошні і апавяданні. Асабліва серыя запатрабаваная сярод нашых бібліятэк, бо значная частка твораў, якія мы ў ёй прапануем, уключаны ў школьныя праграмы па беларускай літаратуры.

З дзіцячых серыі, напэўна, самым папулярным з'яўляецца «Дзіцячы атлас Беларусі». Мы яго пачалі выдаваць у 2019 годзе, але ён ужо стаіць у планах і на 2021-ы. Дарэчы, па выніках аналізу «Белкнігі» «Дзіцячы атлас Беларусі». Птушкі ўвайшоў у дзясятку самых прадаваных кніг на беларускай мове са студзеня да мая бягучага года праз сетку гэтага кнігагандлёвага прадпрыемства. А ў сотню трапілі 26 нашых кніжак розных жанраў.

— Шмат робяць для рэкламавання, анансавання кніжнай прадукцыі, айчынныя і, відаць, не толькі айчынныя выдавецтвы згубілі традыцыю выдання папярэдніх, гадавых тэматычных планаў. Ці правільна гэта? Ці магчыма да гэтага вярнуцца?

— Так, мы не выдаём папярэднія тэмпланы ў папяровым выглядзе. Але мы рассылаем іх электронныя варыянты і па бібліятэках, і па кнігарнях, размяшчаем на сваім сайце. Інтэрнэт у гэтым плане больш мабільны, у тым ліку і ў плане ўнясення пэўных карэктываў у выдавецкія планы, якія непазбежна ўзнікаюць на працягу года.

— Ці задаволены вы адносінамі ў частцы рэалізацыі кніг з існуючымі кнігагандлёвымі сеткамі Беларусі? Ці спрабавалі, ці спрабуеце прадаваць беларускую кнігу за межы нашай краіны?

— У нас вельмі трывалы партнёрскія адносіны як з дзяржаўнымі кнігагандлёвымі арганізацыямі, так і з прыватнымі. Зразумела, перадусім гэта «Белкніга», якая найбольш поўна і ў дастатковай колькасці прапануе чытачам наш кніжны асартымент. І паглядзіце, як хораша яны развіваюцца і ў плане павелічэння ліку гандлёвых аб'ектаў, і ў плане мадэрнізацыі ўжо існуючых.

Што датычыцца продажу беларускай кнігі за мяжой, то тут аднаго майго жадання мала. Сёння кніжны рынак жыве па вельмі жорсткіх законах, кніга — гэта прадукт, тавар, і каб нешта прадаць у той жа Расіі, яго трэба спачатку як след раскруціць. І трэба мець на ўвазе, што на раскрутку ў Расіі патрэбны куды большыя грошы, чым у нас. А пасля ўзнікае пытанне: што раскручваць? Давайце я прывяду вам адваротны прыклад. У Расіі ёсць цудоўны сучасны празаік, галоўны рэдактар «Роман-газеты» Юрый Казлоў, які піша інтэлектуальную, філасофскую прозу. Але ў Маскве яго кнігі па расійскім мерках выходзяць даволі сціплым тыражамі — прынамсі, куды меншымі, чым жаночыя раманы альбо дэтэктывы аўтараў-аднадзёнак. Таму што ў рэкламу бульварнага чытва можна ўкласці тыя ж грошы, што і ў сур'ёзную літаратуру, а зарабіць на ім — значна больш і хутчэй, у тым ліку разлічваючы на продаж

на ўсёй постсавецкай прасторы, дзе ёсць рускамоўны чытач. У выніку на гэтай постсавецкай прасторы вы без праблем знойдзеце кнігі выдавецтваў, якія спецыялізуюцца на масавай літаратуры, але там цяжка будзе ўбачыць кнігі той жа «Художественной литературы», якая і ў гэтых няпростых умовах клапаціцца пра свой імідж, таму што працуе не толькі на сённяшні, але і на заўтрашні дзень расійскай культуры.

— Пандэмія спыніла зносіны з выдаўцамі іншых краін. Не праводзяцца міжнародныя кніжныя выстаўкі, не ладзяцца сустрэчы з замежнымі выдаўцамі... Адчуваецца недахоп такой камунікацыі?

— Безумоўна, гэты недахоп вельмі адчувальны, таму што ўвесь кніжны свет жыве аднымі задачамі і аднымі праблемамі, вырашаць якія значна прасцей, калі мы можам сустракацца, абменьвацца вопытам.

— «Мастацкая літаратура» надзвычай, як мне здаецца, уважліва да мастацкага перакладу. У якой ступені вы задаволены развіццём гэтага кірунку ў сваім выдавецтве?

— Сапраўды, у нас выходзяць два штогадовыя альманахі перакладной літаратуры: «Далягляды» і «Созвучие». Плюс серыя «Светлыя знакі: паэты Кітая». Летась выдалі раман вядомага польскага пісьменніка Антоні Ліберы «Мадам». Шмат выходзіць твораў дзіцячай замежнай літаратуры. І гэта мяне радуе, таму што такім чынам пра наша выдавецтва больш ведаюць у свеце і падобныя міжвыдавецкія кантакты дазваляюць больш рэкламаваць за мяжой і беларускую літаратуру.

— Ці верыце вы асабіста ў рост тыражы кніг сучаснай мастацкай літаратуры?

— Веру, бо ўпэўнены ў тым, што перыяд спаду цікавасці да кнігі ніякім чынам не звязаны з самой кнігай. Сёння адышло на другі план паняцце «культурны чалавек». На першым плане — жаданне сцвердзіць сябе ў прафесійным плане, зарабіць грошай — іншымі словамі, на першым плане інтэлект, а не душа. Але такія перакосы не могуць быць даўгавечнымі: у прыродзе, а значыць, і ў чалавеку, усё павінна быць ураўнаважана. Толькі тады ён зможа паўнаватасна развівацца.

— Сёння модным стала слова «раскрутка» ў дачыненні да творчасці таго ці іншага пісьменніка. На раскрутку каго з беларускіх пісьменнікаў не пашкадавалі б мільён рублёў?

— Звычайна маецца на ўвазе, што раскрутка патрэбна невядомаму ці малавядомаму, маладому аўтару. Але мне здаецца, што ў нашай літаратуры некалькі пакаленняў пісьменнікаў недаацэненыя ні крытыкай, ні чытачамі. Дзеля прыкладу можна згадаць нашых класікаў. У 50 гадоў гэты статус фактычна займелі і Купала, і Колас, і Мележ, і Шамякін, і Караткевіч, і Быкаў... Вы можаце нешта падобнае сказаць нават пра сённяшніх шасцідзесяцігадовых нашых пісьменнікаў? Таму я не пашкадаваў бы грошай на раскрутку, напрыклад, Андрэя Федарэнкі, якому сёлета споўнілася 56, каб яго добра ведалі і за мяжой. Дый не толькі яго — я перажываю за ўсё наша літаратурнае пакаленне, якое заслугу мае большай увагі.

Гутарыў Мікола БЕРЛЕЖ.